

Μυγδάνης, Γ., Κονδυλίδου, Α., & Κοκκίδου, Μ. (2019). Κοινωνικές αξίες και Προγράμματα Σπουδών μουσικής: συγκριτική έρευνα. Στο Θ. Ράπτης & Δ. Κόνιαρη (Επιμ.), *Μουσική Εκπαίδευση και Κοινωνία: νέες προκλήσεις, νέοι προσανατολισμοί. Πρακτικά 8ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 280–289). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.



## **Κοινωνικές αξίες και Προγράμματα Σπουδών μουσικής: συγκριτική έρευνα**

Γιάννης Μυγδάνης  
Εκπαιδευτικός μουσικής  
yannis.mygdanis@icloud.com

Άση Κονδυλίδου  
Εκπαιδευτικός μουσικής  
assikon7@yahoo.gr

Μαίη Κοκκίδου  
Εντεταλμένη λέκτορας, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου  
ugenius@otenet.gr

*Η παιδαγωγική αποτελεί ένα πολιτικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό όραμα. Οι νέες παιδαγωγικές δίνουν έμφαση στις κοινωνικές αξίες και απεικονίζουν, ως έναν βαθμό τουλάχιστον, τι θεωρεί χρήσιμο κάθε κοινωνία να μάθουν οι μαθητές. Το σημερινό σχολείο καλείται να προάγει τις αξίες της αλληλεγγύης και της δημοκρατίας για μία δίκαιη και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνία, στο παρόν και στο μέλλον. Στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται τα ευρήματα από μία ποιοτική συγκριτική έρευνα για τους σκοπούς και τους γενικούς στόχους του μαθήματος της μουσικής σε τέσσερα επίσημα προγράμματα σπουδών: της Ελλάδας, της Σουηδίας της Ιαπωνίας και της Σιγκαπούρης, αναφορικά με τις κοινωνικές αξίες. Τα προγράμματα δεν αναλύονται ως μεμονωμένα κείμενα αλλά στο κοινωνικό-πολιτισμικό-εκπαιδευτικό τους συμφραζόμενο. Απώτερος σκοπός αποτελεί η εμβάθυνση στο τι σημαίνει μουσική εκπαίδευση σε μία κοινωνία και πώς διαμορφώνεται από αυτήν.*

**Λέξεις κλειδιά:** συγκριτική μουσική εκπαίδευση, προγράμματα σπουδών μουσικής, κοινωνικές αξίες, ποιοτική έρευνα

## **Social values and Music Curricula: a comparative study**

Yannis Mygdanis  
Music educator, Piano teacher  
yannis.mygdanis@icloud.com

Assi Kondylidou  
Music educator, Piano teacher  
assikon7@yahoo.gr

May Kokkidou  
Adjunct lecturer, European University Cyprus  
ugenius@otenet.gr

*Pedagogy is a political, social and educational vision. New pedagogic approaches emphasize social values and illustrate, at least to a certain degree, what each society considers to be useful for students to learn. In nowadays, school ought to promote the values of solidarity and democracy for a society of justice. This article presents the findings of a qualitative comparative research focusing on the aims and general goals of music education in four official music curricula (from Greece, Sweden, Japan, and Singapore), regarding social values. The curricula are deconstructed within their social-cultural-educational context. The*

*ultimate aim is to deepen in what music education means for a society and how society affects its societal values.*

**Keywords:** comparative music education, music curricula, societal values, qualitative research

## Εισαγωγή

Η παιδαγωγική είναι ένα πολιτικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό όραμα. Οι νέες παιδαγωγικές και τα σύγχρονα προγράμματα σπουδών, δίνουν έμφαση στις κοινωνικές αξίες και έτσι αποτυπώνουν, ως ένα βαθμό, το τι θεωρεί χρήσιμο η κάθε κοινωνία να μάθουν οι μαθητές. Το σύγχρονο σχολείο καλείται να διαμορφώσει αξίες για μία δίκαιη και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνία, και να προσφέρει στους μαθητές εμπειρίες που θα τους βοηθήσουν να εκτιμήσουν και να υπερασπίζονται τις ιδέες της αλληλεγγύης και της δημοκρατίας, τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον ως ενεργοί και υπεύθυνοι πολίτες. Όλα τα παραπάνω μπορούν να διασφαλιστούν μέσω του επίσημου προγράμματος σπουδών, το οποίο βρίσκεται στη βάση κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας και αφορά στο σύνολο των σχολικών εμπειριών και των προγραμματισμένων δράσεων που έχουν εκπαιδευτικές συνέπειες για έναν ή περισσότερους μαθητές (βλ. Κοκκίδου, 2015). Σε μία ευρύτερη θεώρηση, η ρητορική των κοινωνικών αξιών δεν αφορά μόνο στα προγράμματα σπουδών αλλά και στη χάραξη εκπαιδευτικών πολιτικών.

## Περί Αξιών και Κοινωνικών Αξιών

Για την έννοια της αξίας χρησιμοποιούνται πολλοί όροι που συνήθως στηρίζονται σε διαφορές, καθώς χαρακτηριστικό των αξιών είναι η σχετικότητα στον χώρο και στον χρόνο (συγκεκριμένη κοινωνία και ιστορική περίοδο). Σε ένα γενικό πλαίσιο, οι αξίες εκφράζουν επιθυμητούς τρόπους και όρους ύπαρξης, σκέψης και δράσης σε μία συγκεκριμένη κοινωνία (βλ. Χριστοδούλου, 2012).

Οι αξίες, συμπεριλαμβανομένων αυτών της μουσικής, είναι σχετικές με τους ανθρώπους, δηλαδή με τις ειδικές συνθήκες που βιώνουν, και πλουραλιστικές που σημαίνει ότι συνυπάρχουν διαφορετικές αξίες διότι η εμπειρία της ζωής δεν είναι ομοιόμορφη. Οι αξίες, όμως, δεν είναι απόλυτα υποκειμενικές όπως τείνουν να είναι οι προσωπικές πεποιθήσεις. Διέπονται από την πραγματικότητα δεδομένων συνθηκών και επιβεβαιώνονται, εκδηλώνονται και νομιμοποιούνται από τις εμπειρίες (Regelski, 2018).

Σε ένα σχήμα ταξινόμησης, οι αξίες μπορεί να είναι προσωπικές (τιμιότητα, υπευθυνότητα κ.ά.), κοινωνικές (ισότητα, δικαιοσύνη, εθνική περηφάνια κ.ά.), οικονομικές, θρησκευτικές και καθολικές (Χριστοδούλου, 2012). Οι κοινωνικές αξίες αποτυπώνουν ό,τι τι θεωρεί μία κοινωνία χρήσιμο για την πρόοδό της, δίκαιο για την ισονομία των μελών της, ανέντιμο κ.λπ. Εν τούτοις, η οριοθέτηση πανανθρώπινων κοινωνικών αξιών αποτελεί δύσκολο εγχείρημα καθώς αυτό που για μία κοινωνία είναι αξία για μία άλλη μπορεί να είναι απαξία.

Τα σχολικά προγράμματα σπουδών είναι φορείς κοινωνικών αξιών και επηρεάζονται από κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Αλλά ποιες είναι οι σημερινές συνθήκες; Στην πρόσφατη έκθεση της UNESCO (2015) *Rethinking education: Towards a global common good?* παρουσιάζονται τα βασικά και πιεστικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κόσμος στις πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα, με προεξέχοντα τη βία, την εκμετάλλευση, την αύξηση της κοινωνικής ανισότητας, την καταστροφή του περιβάλλοντος, τους πολέμους και την ανθρώπινη δυστυχία (κυρίως γυναικών και παιδιών). Σε αυτή την έκθεση, τονίζεται η ευθύνη της εκπαίδευσης για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων. Ωστόσο, το ερωτηματικό στο τέλος υποδηλώνει μία πρόκληση. Θα καταφέρει η εκπαίδευση να ανταποκριθεί σε αυτή την πρόκληση; Θα καταφέρει να ανταποκριθεί στο αίτημα για σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ίσα δικαιώματα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθρώπινη αλληλεγγύη; Το μόνο βέβαιο είναι πως η σημερινή εποχή είναι η πλέον διχαστική, σε παγκόσμιο επίπεδο.

Τα παραπάνω ισχύουν και για τη μουσική εκπαίδευση. Η Estelle Jorgensen, το 2015 στο blog της με τίτλο *Rethinking Music Education towards Humane Ends*<sup>1</sup>, επανεξετάζει τη μουσική εκπαίδευση ως ένα ανθρωπιστικό εγχείρημα και συζητά τι πρέπει να γίνει για να συμβάλλει στο καλό της ανθρωπότητας. Σε αυτή τη βάση, κάθε μουσικό ΠΣ πρέπει να αναφέρεται σε αξίες που θα συνεισφέρουν στα ιδεώδη της κοινωνικής δικαιοσύνης, της φυλετικής ισότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτό συνεπάγεται δράσεις και εμπειρίες που θα συνδυάζουν τη γνώση, την πρακτική, την ηθική συνείδηση και την επίγνωση των στάσεων και των συμπεριφορών του εαυτού και των άλλων.

### **Έρευνα: σκοπός, δείγμα και μεθοδολογικό εργαλείο**

Αξίωμα για την εκπόνηση της παρούσας έρευνας είναι ότι καθώς δεν ζούμε πλέον σε ομοιογενείς κοινωνίες και, έτσι, γίνεται επιτακτικό το ζήτημα των κοινωνικών αξιών που οφείλει να προάγει ένα εκπαιδευτικό σύστημα. Άλλο αξίωμα είναι ότι στο πολιτιστικό-πολιτικό-εκπαιδευτικό πεδίο των ΠΣ, η διεξαγωγή συγκριτικών μελετών πρέπει να λαμβάνει υπόψη το εκπαιδευτικό και κοινωνικό συγκείμενο για την ερμηνεία των δεδομένων.

Η έρευνα είναι ποιοτική στα ΠΣ με εργαλείο τη σημειωτική ανάλυση κειμένου. Η σύγχρονη σημειωτική ανάλυση εφαρμόζεται σε όλα τα επιστημονικά πεδία που αναφέρονται στην ανθρώπινη επικοινωνία και στα πολιτιστικά προϊόντα των κοινωνιών. Σκοπός της μελέτης είναι η συγκριτική διερεύνηση της προαγωγής κοινωνικών αξιών στα επίσημα ΠΣ μουσικής τεσσάρων χωρών, μέσα από τον εντοπισμό σημασιολογικών τομών στα κείμενα των σκοπών και των στόχων τους. Επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα είναι: Ποιες είναι οι ομοιότητες και ποιες οι διαφορές ανάμεσα στα υπό μελέτη ΠΣ ως προς την προαγωγή κοινωνικών αξιών; Τα ΠΣ επηρεάζονται από το κοινωνικό-πολιτικό συγκείμενο της εποχής;

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από τέσσερα επίσημα ισχύοντα μουσικά ΠΣ: της Ελλάδας, της Σουηδίας, της Ιαπωνίας και της Σιγκαπούρης. Τα ΠΣ

<sup>1</sup> Βλ. στο <[www.estellejorgensen.com/blog](http://www.estellejorgensen.com/blog)>.

αποδομούνται στο συμφραζόμενο των πολιτικών-εκπαιδευτικών και κοινωνικών-πολιτισμικών συνθηκών. Η ανάλυση των σκοπών των ΠΣ βασίστηκε στο σημειωτικό μοντέλο της Χριστοδούλου (2012) όπου τα κείμενα θεωρούνται ως αρθρωμένα σημασιολογικά σύνολα που θέτουν εξ ορισμού ζητήματα ανάγνωσης και ερμηνείας. Το εν λόγω μοντέλο βασίζεται στη δομική σημαντική του Greimas και στη θεώρηση του Barthes για τα φαινόμενα σημασίας (στην ανάλυση των ιδεολογιών, της λογοτεχνίας, της διαφήμισης, της τέχνης κ.λπ.). Μέσα στα κείμενα εντοπίστηκαν οι κώδικες αξιών και μελετήθηκαν συγκριτικά σε σχέση με τους άξονες του *με*, *για* και *μέσω* της μουσικής. Το *με* εμπεριέχει κάθε μουσική δράση ή ενέργεια (ακρόαση, τραγούδι, εκτέλεση με όργανα, διασκευή κ.λπ.). Το *για* τη μουσική αφορά στο σώμα των μουσικών γνώσεων που προκύπτουν από την ιστορία της μουσικής, τη θεωρία της μουσικής, την κριτική των μουσικών έργων κ.λπ. Τέλος, το *μέσω* της μουσικής αναφέρεται σε εξωμουσικά οφέλη και σε δεξιότητες που αναπτύσσονται κατά την ενασχόληση με τη μουσική (αυτοπεποίθηση, υπευθυνότητα, δεξιότητες συνεργασίας, δέσμευση για έναν κοινό στόχο κ.λπ.).

## **Παρουσίαση και αποδόμηση των ΠΣ και κριτικές παρατηρήσεις**

### ***Μουσικό ΠΣ της Ελλάδας***

Το πιο πρόσφατο ελληνικό ΠΣ μουσικής εκπονήθηκε το 2011, επικαιροποιήθηκε το 2014 και είναι σε πειραματική ισχύ. Έχει έκταση 194 σελίδες, ακολουθεί τη σπειροειδή ανάπτυξη και είναι οργανωμένο σε έξι βαθμίδες (Νηπιαγωγείο-Β΄ Δημοτικού, Γ΄- Δ΄ Δημοτικού, Ε΄-ΣΤ΄ Δημοτικού Εκπαίδευση και πρόγραμμα για κάθε τάξη του Γυμνασίου). Είναι διαρθρωμένο σε τέσσερις οργανωτές: προσέγγιση και κατανόηση βασικών στοιχείων της μουσικής, γνωριμία με τα είδη της μουσικής διαχρονικά και γεωγραφικά, σύνδεση της μουσικής με άλλες τέχνες και επιστήμες, και μουσική στη ζωή εντός και εκτός του σχολείου.

Οι μουσικοί στόχοι δίνουν έμφαση στην καλλιέργεια της μουσικότητας και των μουσικών δεξιοτήτων των μαθητών (ενεργητική ακρόαση, φωνητικές δεξιότητες, εκτέλεση μουσικού οργάνου, αυτοσχεδιασμός & σύνθεση, ανάγνωση σημειογραφίας, κατανόηση βασικών μουσικών εννοιών). Διακριτή μουσική αξία είναι η ανάπτυξη θετικής στάσης ως προς τις μουσικές δράσεις. Εντοπίστηκε μία μουσική-κοινωνική αξία που αφορά στη δημιουργία μιας δια βίου σχέσης του «με την Τέχνη της Μουσικής». Επίσης, υπάρχουν αναφορές στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του μαθητή. Δεν εντοπίστηκαν κοινωνικές αξίες στο ρητά διατυπωμένο σκοπό και στους αναγραφόμενους στόχους του προγράμματος παρά μόνο η γενικόλογη και μάλλον δυσνόητη αναφορά στον Πρόλογο: «Οι στόχοι επίσης πηγάζουν από [...] την καλλιέργεια στάσεων και αξιών [...]». Ωστόσο, σε άλλες ενότητες του προγράμματος γίνεται αναφορά σε ζητήματα πολυπολιτισμικότητας, διαφορετικότητας, σεβασμού και αποδοχής του άλλου κ.λπ.

Ο τομέας της εκπαίδευσης από την ίδρυση του κράτους της Ελλάδος έως τις μέρες μας χαρακτηρίζεται από πολλές αλλαγές χωρίς σταθερή πορεία. Οι Καζαμιάς και Κασσωτάκης (1986) περιγράφουν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση ως μία συνεχόμενη ανολοκλήρωτη προσπάθεια με στοιχεία προχειρότητας. Σύμφωνα με

έρευνες, η χώρα υστερεί στις δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση, συγκριτικά με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες (Κοκκίδου et al., in press).

Σε μία ιστορική προοπτική, οι κοινωνικές αξίες που κυριαρχούσαν πριν από 50 χρόνια ήταν η ανάπτυξη του εθνικού φρονήματος και του θρησκευτικού αισθήματος. Σταδιακά οι παραπάνω αξίες αποδυναμώθηκαν και τις τελευταίες δεκαετίες εξαλείφθηκαν. Στο πρόγραμμα του 2014 επισημαίνεται ότι οι στόχοι πηγάζουν και από τη σύνδεση της μουσικής με την ευρύτερη κοινωνία. Ωστόσο, δεν φαίνεται να λαμβάνονται υπόψη οι σημαντικές κοινωνικές αλλαγές των τελευταίων ετών όπως το προσφυγικό κύμα, τα μέτρα λιτότητας στο πλαίσιο εφαρμογής του ευρωπαϊκού και διεθνούς μηχανισμού στήριξης, η έκρηξη του ρατσισμού και η αύξηση των ανέργων και των άστεγων (Κοκκίδου et al., in press).

### **Μουσικό ΠΣ της Σουηδίας**

Το ΠΣ για το μάθημα της μουσικής στη Σουηδία είναι σε ισχύ από το 2011 και επικαιροποιήθηκε το 2018. Βασισμένο στο σπειροειδές μοντέλο και με συνολική έκταση τις 7 σελίδες, δομείται στις τρεις εκπαιδευτικές βαθμίδες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Αρχικά, αναγράφεται ο σκοπός και οι στόχοι του μαθήματος, και ακολουθεί το βασικό περιεχόμενο, διαρθρωμένο σε τρεις θεματικές: α. εκτέλεση και δημιουργία μουσικής, β. εργαλεία της μουσικής και γ. περιεχόμενο και λειτουργία της μουσικής. Τέλος, παρατίθενται εκτενώς οι τρόποι αξιολόγησης των μαθητών, σε μία κλίμακα επτά βαθμίδων.

Στο εν λόγω πρόγραμμα, οι μουσικοί στόχοι συνδέονται με τις έννοιες της δημιουργικότητας, του πλουραλισμού (διαφορετικοί μουσικοί πολιτισμοί και μορφές τέχνης), της ευαισθησίας απέναντι στη μουσική, του στοχασμού επί των μουσικών εμπειριών, και της αυτοπεποίθησης. Εντοπίστηκαν τρεις μουσικές-κοινωνικές αξίες κατά τις οποίες η μουσική γνώση είναι μέσο για επικοινωνία (σκέψεις, ιδέες) και συνεργασία, για την εμπλοκή στην πολιτισμική ζωή της κοινωνίας και για προσωπική έκφραση. Τέλος, η ατομική και ομαδική μουσική έκφραση και σκέψη προτείνεται να αναπτύσσεται «σε ένα κοινωνικό, πολιτιστικό και ιστορικό επίπεδο».

Οι κοινωνικές αξίες που δηλώνονται ρητά είναι η ανοχή απέναντι στο διαφορετικό και ο σεβασμός της προσωπικής έκφρασης. Αυτές που αναδύονται έμμεσα αφορούν στην αξία της συνεργασίας (έμφαση σε ομαδικές εργασίες) και στη διαμόρφωση και ανάπτυξη της προσωπικής ταυτότητας. Σε μία γενικότερη προοπτική, τα σουηδικά ΠΣ τονίζουν τις αξίες της αλληλεγγύης, της κατανόησης και του σεβασμού απέναντι στον άλλο, την κοινωνία ισότητας και της σημασίας ανάπτυξης υπεύθυνων πολιτών.

Η Σουηδία θεωρείται πρότυπο σύγχρονου κράτους πρόνοιας, ενώ από τα πρώτα χρόνια ίδρυσης ως κράτος έχει επενδύσει στην αποτελεσματική οργάνωση της εκπαίδευσης. Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι η Σουηδία, όπως και οι υπόλοιπες σκανδιναβικές χώρες, δεν είχαν εκτεταμένη περίοδο αριστοκρατίας σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη (Olsen, 2007). Από τον σχεδιασμό των πρώτων ΠΣ δόθηκε έμφαση στη διασφάλιση των ίσων ευκαιριών και στις δημοκρατικές αξίες (Zandén & Ferm Thorgersen, 2015). Στον άξονα της μουσικής εκπαίδευσης, σε μία ιστορική προοπτική, αρχικά δινόταν έμφαση στις αξίες της θρησκείας και της εθνικής ταυτότητας οι οποίες σταδιακά υποβαθμίστηκαν έως τις τελευταίες επικαιροποιήσεις όπου εξαλείφθηκαν για να δώσουν τη θέση τους στη σημασία των εμπειριών των

μαθητών έξω από το σχολείο (Georgii-Hemming & Westvall, 2010). Ανάλογα, η έμφαση στην αξιολόγηση, ενότητα που εισήχθη το 2011, είναι μη συμβατική και αντανακλά την προσπάθεια για ισότητα στην προσφερόμενη εκπαίδευση (Κοκκίδου et al., in press).

### **Μουσικό ΠΣ της Ιαπωνίας**

Το ΠΣ για το μάθημα της μουσικής στην Ιαπωνία είναι σε ισχύ από το 2011. Η συνολική του έκταση είναι 10 σελίδες και δομείται ανά 2 τάξεις. Αποτελείται από τα τρία μέρη: γενικοί σκοποί, στόχοι και περιεχόμενο (σχεδιασμός ύλης - διαχείριση περιεχομένου). Το περιεχόμενο χωρίζεται σε δύο μέρη: την εκτέλεση και την αξιολόγηση. Η εκτέλεση περιέχει τρεις τομείς: τραγούδι, μουσικά όργανα και δημιουργική εκτέλεση. Η ανάπτυξη του είναι σπειροειδής.

Οι σκοποί για μάθημα της μουσικής εστιάζουν στην απόκτηση μουσικών δεξιοτήτων μέσα από τη μουσική δημιουργία και την ενεργητική κριτική ακρόαση, στην καλλιέργεια των συναισθημάτων και της αγάπης για τη μουσική. Στους σκοπούς και στους στόχους εντοπίζονται μουσικές και μουσικές-κοινωνικές αξίες. Οι τέσσερις μουσικές-κοινωνικές που εντοπίστηκαν αφορούν στον σεβασμό για την μουσική και τον ήχο, στη σχέση της μουσικής με την καθημερινότητα των μαθητών (εμπλουτισμός, ομορφιά, βελτίωση της ζωής) και στη δια βίου αγάπη για τη μουσική. Δεν εντοπίστηκε καμία κοινωνική αξία.

Στην προσπάθεια κατανόησης των χαρακτηριστικών της ιαπωνικής εκπαίδευσης διαφωτιστικό ρόλο παίζει το μάθημα της «Ηθικής Αγωγής» που ξεκίνησε να διδάσκεται τυπικά στα σχολεία το 1873 και έως και σήμερα είναι ξεχωριστό σημαντικό μάθημα με σκοπό την τήρηση ηθικών αρχών σε όλα τα επίπεδα της σχολικής ζωής εκπαιδευτικών και μαθητών. Η διδασκαλία του μαθήματος περιλαμβάνει ζητήματα σχέσεων μεταξύ των ατόμων και σχέσεων με τη φύση και το θείο. Στο μάθημα δίνεται βαρύτητα στην αυτοδιάθεση και στον μετρημένο τρόπο ζωής του ατόμου, στη σημασία της ευγένειας και της εντιμότητας, στην υπευθυνότητα και στην αίσθηση του κοινωνικού καθήκοντος (Miyayama, 2013). Η προαγωγή ηθικών αξιών αποτελεί τη βάση και στα προγράμματα εκπαίδευσης εκπαιδευτικών (Levent & Karsantik, 2018).

Αν και στο μουσικό ΠΣ δεν αναφέρονται κοινωνικές αξίες, η ομαδοσυνεργατικότητα και η αίσθηση της κοινωνικής ευθύνης και του καθήκοντος είναι εγγενείς στην κουλτούρα της Ιαπωνίας και καθορίζουν όλες τις εκφάνσεις της σχολικής ζωής (Murata & Yamaguchi, 2010). Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν ο καθαρισμός των χώρων του σχολείου από τους μαθητές, το σερβίρισμα του γεύματος εκ περιτροπής από τους ίδιους και η παροχή στήριξης και βοήθειας στους μικρότερους και αδύναμους μαθητές (Numano, 2010).

### **Μουσικό ΠΣ της Σιγκαπούρης**

Το ΠΣ της Σιγκαπούρης για το μάθημα της μουσικής είναι σε ισχύ από το 2015, και έχει έκταση 21 σελίδες. Περιλαμβάνει τέσσερα επίπεδα που αντιστοιχούν σε έξι τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και δύο της δευτεροβάθμιας. Είναι οργανωμένο σε τρεις βασικές θεματικές ενότητες: 1. ενεργητική μουσική ακρόαση 2. μουσική εκτέλεση 3. μουσική δημιουργία.

Στους σκοπούς και τους στόχους του εν λόγω ΠΣ προβάλλονται μουσικές-κοινωνικές και κοινωνικές αξίες. Οι μουσικές-κοινωνικές αξίες αφορούν στην προσωπική έκφραση σε μουσικά σύνολα, στην κριτική κατανόηση του ρόλου της μουσικής σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο, και στη δια βίου ενασχόληση με τη μουσική. Οι κοινωνικές αξίες περιλαμβάνονται στην ενότητα αναφορικά με τις δεξιότητες του 21ου αιώνα. Εδώ τονίζεται ότι η φύση της μουσικής μάθησης και πράξης ευνοεί την καλλιέργεια των κοινωνικών αξιών. Δηλώνεται ρητά ότι για τη συνεργασία σε ομάδες είναι απαραίτητες οι αξίες της υπευθυνότητας, του σεβασμού, της φροντίδας, της αρμονίας και της ακεραιότητας. Γενικά, το ΠΣ της Σιγκαπούρης υπογραμμίζει τη σπουδαιότητα των αξιών που διαμορφώνουν τον χαρακτήρα των μαθητών και διασφαλίζουν την αρμονία στις ανθρώπινες σχέσεις.

Η κοινωνία της Σιγκαπούρης είναι πολυπολιτισμική, με έντονα πολυφυλετικά και πολυθρησκευτικά στοιχεία. Από την κατάκτηση της ανεξαρτησίας της (1965), η πολιτική της Σιγκαπούρης έχει επικεντρωθεί σε δύο άξονες: στην ομαλή συνύπαρξη των διαφορετικών εθνότητων που κατοικούν στη χώρα και στην ισχυρή οικονομική ανάπτυξη με γνώμονα τον εκσυγχρονισμό (Chua & Kuo, 1991). Η κυβέρνηση επενδύει πολλαπλά στην εκπαίδευση, διαθέτοντας περίπου το ήμισυ των συνολικών δαπανών για την ανάπτυξη της χώρας (Singapore Department of Statistics, 2016). Το εκπαιδευτικό της σύστημα συγκαταλέγεται ανάμεσα στα κορυφαία του κόσμου. Η ταχεία ανάπτυξή της έδειξε ότι η επένδυση στην εκπαίδευση είναι βασικό στοιχείο για τη διατήρηση και ενίσχυση της βιωσιμότητας της χώρας στην παγκόσμια οικονομία (Gopinathan, 2007). Πρέπει να τονισθεί ότι στη Σιγκαπούρη, η μουσική θεωρείται ένα σημαντικό μάθημα μέσα από το οποίο οι μαθητές θα συνεισφέρουν στην ευημερία της κοινωνίας (Costes-Onishi, 2016).

Η σημασία της προαγωγής των αξιών στην εκπαίδευση της Σιγκαπούρης φαίνεται από το μάθημα της «Αγωγής του πολίτη και ηθικής εκπαίδευσης» που διδάσκεται υποχρεωτικά σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, με βασικούς άξονες την καλλιέργεια του ακέραιου χαρακτήρα, την υπευθυνότητα απέναντι στο άτομο, στην οικογένεια, στην κοινότητα, στο έθνος και στον κόσμο, και τη φυλετική και θρησκευτική αρμονία (MOE, 2006).

## Συζήτηση

Ο σχεδιασμός ΠΣ είναι μέρος της φιλοσοφίας του εκπαιδευτικού συστήματος μιας χώρας και, αναπόφευκτα, κάθε τι που εντάσσεται στο πρόγραμμα είναι θέμα επιλογής μεταξύ πιθανών αξιών (Regelski, 2018). Το ζήτημα των αξιών αφορά άμεσα το μουσικό ΠΣ καθώς στο μάθημα της μουσικής, σύμφωνα με τον Bates (2017), οι μαθητές δεν αποκτούν μόνο γνώσεις και δεξιότητες. Μπορούν να αναπτύξουν αυτό που ο ίδιος ονομάζει μουσική-κοινωνική σκέψη.

Για να εντοπιστούν οι κώδικες αξιών, οι σκοποί και οι γενικοί στόχοι των προγραμμάτων εξετάστηκαν μέσα από το μοντέλο της Χριστοδούλου (2012) και ως προς τη βαρύτητα που δίνουν στους άξονες του *με*, *για* και *μέσω* της μουσικής. Στα ΠΣ της Ελλάδας και της Ιαπωνίας η έμφαση είναι στο *με* και *για* τη μουσική. Στο πρόγραμμα της Σιγκαπούρης η έμφαση είναι στο *με* τη μουσική και *μέσω* της μουσικής. Στο πρόγραμμα της Σουηδίας παρατηρήθηκε μία ισορροπία μεταξύ του *με*,

του για και του μέσω της μουσικής. Το μέσω της μουσικής, που αφορά στις αξίες, έχει το μεγαλύτερο δυναμικό στο ΠΣ της Σιγκαπούρης. Αυτά τα αποτελέσματα αποδεικνύουν τη λειτουργικότητα του εν λόγω μοντέλου.

Για την περίπτωση του μουσικού ΠΣ της Ελλάδας, το γεγονός ότι σχεδιάστηκε και επικαιροποιήθηκε στην «Ελλάδα της κρίσης» προκαλεί ερωτήματα για την απουσία αξιών σχετικά με τα νέα δεδομένα για την κοινωνική αλληλεγγύη (προσφυγικό κύμα, οικονομικές αντιξοότητες) και την αντιμετώπιση των ρατσιστικών στερεότυπων, μεταξύ πολλών άλλων. Στην Ελλάδα, η εκπαίδευση θεωρείται ως ένα σημαντικό αγαθό και οι προσδοκίες των γονέων για τις επιδόσεις των παιδιών τους είναι υψηλές αλλά περιορίζονται στην απόκτηση γνώσεων. Τα ελληνικά ΠΣ είναι κατά παράδοση γνωσιοκεντρικά και η αναφορά σε αξίες είναι περιορισμένη (Κοκκίδου et al., in press). Ωστόσο, στον εκπαιδευτικό λόγο τονίζονται πολλαπλά τα ιδεώδη της δημοκρατίας και της ισότητας των ευκαιριών.

Για την περίπτωση της Σουηδίας, αν και κάποιες αξίες αναδύονται σιωπηρά, δεν ήταν αναμενόμενο το εύρημα για την απουσία έμφασης σε ειδικές αξίες. Ωστόσο, η ανάδειξη της σημασίας του πολιτισμικού πλουραλισμού (αξίες, παραδόσεις, γλώσσα, γνώσεις) είναι προτεραιότητα στην ατζέντα της εκπαιδευτικής πολιτικής της χώρας, σε μία γενικότερη προοπτική (Ferm-Almqvist, 2016).

Για το ΠΣ της Ιαπωνίας, αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι δεν υπάρχει αναφορά στις κοινωνικές αξίες. Αυτή η απουσία έρχεται σε αντίφαση με την πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της ιαπωνικής κοινωνίας και της παρουσίας της ως οικονομικής υπερδύναμης (MacDonald, 2005). Από την άλλη πλευρά, επιβεβαιώνει την αντίσταση του ιαπωνικού έθνους στην ιδέα της οργανικής ολότητας με άτομα από άλλους πολιτισμούς και στην απουσία μιας κεντρικής πολιτικής για τους μετανάστες (OECD, 2011: 146). Επίσης, είναι πιθανόν ότι η απουσία κοινωνικών αξιών στο ΠΣ της Ιαπωνίας να οφείλεται ότι συγκεκριμένες αξίες –όπως σεβασμός στους πρεσβυτέρους και τους δασκάλους, ευθύνη για βοήθεια των άλλων, σεμνότητα (βλ. Levent & Karsantik, 2018)– θεωρούνται δεδομένες και υπάρχουν ως νοοτροπία και στάση ζωής. Το μάθημα της «Ηθικής Αγωγής» φαίνεται να αντισταθμίζει αυτό το έλλειμμα ενώ η έννοια της ομαδικής ζωής διαχέεται στο σύνολο των ΠΣ, οριζόντια και κάθετα (MacDonald, 2005).

Αντίθετα, στην Σιγκαπούρη –που επίσης είναι σημαντικό το μάθημα της «Αγωγής του πολίτη και ηθικής εκπαίδευσης» με στόχο την αντίληψη ότι κάθε πολίτης είναι σημαντικός και ότι όλοι πρέπει να είναι ενεργοί πολίτες (βλ. Tan, 2013)– το ΠΣ καθιστά σαφή τη σπουδαιότητα των κοινωνικών αξιών. Αυτό ανταποκρίνεται στις ανάγκες της πολυπολιτισμικής κοινωνίας της χώρας και φαίνεται να συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος.

Στην παρούσα συγκριτική έρευνα, διαφάνηκαν γενικές διαφορές στον βαθμό έμφασης στις κοινωνικές αξίες και ειδικές διαφορές στη βαρύτητα σε συγκεκριμένες αξίες. Οι κοινωνικές αξίες που εντοπίστηκαν, αν και διαχρονικές, δεν αντανακλούν ειδικότερα τις ανισότητες και τις αδικίες που έχουν αυξηθεί την εποχή της κρίσης. Σε κανένα πρόγραμμα δεν εντοπίστηκαν αξίες σημαντικές για τη σημερινή πραγματικότητα, όπως οι αξίες της διαπολιτισμικής κατανόησης καθώς και αξίες σχετικά με την καταπολέμηση του ρατσισμού, του σεξισμού ή του φονταμενταλισμού. Δηλαδή, διαπιστώθηκε ότι τα ΠΣ δεν επηρεάζονται από το κοινωνικό-πολιτισμικό συγκείμενο της εποχής.



Σε θεωρητικό-μεθοδολογικό επίπεδο, η παρούσα έρευνα αποκαλύπτει ότι η κατανόηση ενός ΠΣ απαιτεί τη συγκέντρωση δεδομένων πέρα από το ίδιο το πρόγραμμα. Δηλαδή, δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε απόλυτα συμπεράσματα για την έμφαση στην προαγωγή κοινωνικών αξιών μελετώντας ένα ΠΣ ανεξάρτητα από τα γενικότερα εκπαιδευτικά ιδεώδη και τις κοινωνικές-πολιτισμικές συνθήκες (κουλτούρα) μιας χώρας.

### Επιλογικές παρατηρήσεις

Τα ερωτήματα για τις κοινωνικές αξίες στα ΠΣ είναι πολύπλοκα διότι δίνουν ένα μέτρο για ό,τι είναι σημαντικό να διδάξουμε στους σημερινούς μαθητές και αυριανούς πολίτες. Ένα μουσικό ΠΣ αναμένεται να αναφέρεται στην προαγωγή κοινωνικών αξιών και η μουσική εκπαίδευση μπορεί να γίνει αντιληπτή ως μετασχηματιστική δύναμη για κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα. Αυτό καθιστά σημαντική τη μελέτη και τη σύγκριση των επίσημων ΠΣ μουσικής, με προϋπόθεση ότι η ερμηνεία θα αντλήσει δεδομένα από την κουλτούρα και την εκπαιδευτική πολιτική κάθε χώρας. Μελλοντικές έρευνες μπορούν να βασιστούν σε μεγαλύτερο δείγμα και να μελετήσουν αν κάποιοι μεγαλύτεροι στόχοι σχετικά με την προαγωγή κοινωνικών αξιών στα ΠΣ μετουσιώνεται σε πράξη.

### Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bates, V. C. (2017). Critical social class theory for music education. *International Journal of Education & the Arts*, 18(7). Retrieved from <http://www.ijea.org/v18n7/>
- Chua, B-H., & Kuo, C. Y. E. (1991). *The making of a new nation: Cultural construction and national identity in Singapore* (Working Paper No. 104). Singapore: National University of Singapore, Department of Sociology.
- Costes-Onishi, P. (2016). Generalists to specialists: Transformative evidences and impediments to student- centred practices of primary music and art teachers in Singapore. *International Journal of Education and the Arts*, 17(7). Retrieved from <http://www.ijea.org/v17n7>
- Ferm-Almqvist, C. (2016). Cultural Citizenship through aesthetic communication in Swedish schools. *European Journal of Philosophy in Arts Education (EJPAE)*, 1(1), 68–95.
- Georgii-Hemming, E., & Westvall, M. (2010). Music education—a personal matter? Examining the current discourses of music education in Sweden. *British Journal of Music Education*, 27(01), 21–33.
- Gopinathan, S. (2007). Globalisation, the Singapore developmental state and education policy: a thesis revisited. *Globalization Societies and Education*, 5(1), 53–70.
- Καζαμιάς, Α., & Κασσωτάκης, Μ. (1986). *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Προσπάθειες, αδιέξοδα, προοπτικές*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Κοκκίδου, Μ. (2015). *Διδακτική της μουσικής*. Αθήνα: Fagotto.
- Κοκκίδου, Μ. Κονδυλίδου, Α., & Μυγδάνης, Γ. (in press). Τα προγράμματα σπουδών μουσικής της Ελλάδας, της Σουηδίας και της Ιαπωνίας: συγκριτική ποιοτική έρευνα και προβληματισμοί. *Πρακτικά του 1ου Συνεδρίου του ΚΕΑΣΒΕΠ* (Θεσσαλονίκη, 17-19 Μαρτίου 2017).
- Levent, F., & Karsantik, İ. (2018). Teacher training policies in Japan in the context of ethical values. *Turkish Journal of Business Ethics*. (Advance Online Publication). Retrieved from <http://dx.doi.org/10.12711/tjbe.2018.11.1.0003>
- MacDonald, L. (2005). *Curriculum reform in Japan: reflections of cultural change via the integrated curriculum*. Tokyo: University of Tokyo.

- Maruyama, H. (2013). *Moral education in Japan*. Tokyo: National Institute for Educational Policy Research of the Ministry of Education, Culture, Sport, Science, and Technology. Retrieved from <https://www.nier.go.jp/English/educationjapan/pdf/201303MED.pdf>
- MOE (Ministry of Education). (2006). *Revised pre-university civics syllabus*. Singapore, Ministry of Education.
- Murata, Y., & Yamaguchi, M. (2010). *Education in contemporary Japan - System and content*. Tokyo: Toshindo.
- Numano, T. (2010). *Primary schools in Japan*. Retrieved from <https://www.nier.go.jp/English/educationjapan/pdf/201109BE.pdf>
- OECD (2011). Japan: a story of sustained excellence. In *Strong performers and successful reformers in education* (pp. 137–157). OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org/pisa/46623978.pdf>
- Olsen, E. (2007). Scandinavia. In L. Bresler (Ed.), *International handbook of research in arts education* (pp. 93–94). Dordrecht: Springer.
- Regelski, T. A. (2018). Curriculum traditions, music education, and the praxial alternative. *TOPICS for Music Education Praxis, 1*, 1–45. Retrieved from [http://topics.maydaygroup.org/articles/2018/Regelski\\_2018.pdf](http://topics.maydaygroup.org/articles/2018/Regelski_2018.pdf)
- Singapore Department of Statistics. (2016). *Yearbook of statistics Singapore 2016*. Retrieved from <http://www.singstat.gov.sg/docs/default-source/default-document-library/publications/>
- Tan, C. T. (2013). For group, (f)or self: communitarianism, confucianism and values education in Singapore. *Curriculum Journal, 24*(4), 478–493.
- UNESCO (2015). *Rethinking education: towards a global common good?* Paris: UNESCO. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002325/232555e.pdf>
- Χριστοδούλου, Α. (2012). *Παιδεία, εκπαίδευση, αξίες: σημειωτική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Zandén, O., & Ferm Thorgersen, C. F. (2015). Teaching for learning or teaching for documentation? Music teachers' perspectives on a Swedish curriculum reform. *British journal of music education, 32*(1), 37–50.

## Πηγές

Μουσικό ΠΣ Ελλάδας

<http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/1967>

Μουσικό ΠΣ Σουηδίας

<https://www.skolverket.se/publikationer?id=3984>

Μουσικό ΠΣ Ιαπωνίας

[http://www.mext.go.jp/component/a\\_menu/education/micro\\_detail/\\_icsFiles/afieldfile/2011/04/11/1298356\\_6.pdf](http://www.mext.go.jp/component/a_menu/education/micro_detail/_icsFiles/afieldfile/2011/04/11/1298356_6.pdf)

Μουσικό ΠΣ Σιγκαπούρης

[https://www.moe.gov.sg/docs/default-source/document/education/syllabuses/arts-education/files/2015\\_Music\\_Teaching\\_and\\_Learning\\_Syllabus\\_\(Primary\\_and\\_Lower\\_Secondary\).pdf](https://www.moe.gov.sg/docs/default-source/document/education/syllabuses/arts-education/files/2015_Music_Teaching_and_Learning_Syllabus_(Primary_and_Lower_Secondary).pdf)